

מתנות הארץ

הלכות מתנות עניים לרמב"ם

פרקים ז - י

בתוספת

הלכות ומראי מקומות

בהוצאת מכון התורה והארץ

בהוצאת מכון התורה והארץ
כפר דרום – שבי דרום
טל. 08-6847325 פקס' 08-6847055
מרשתת
WWW.TORALAND.ORG.IL
דוא"ל
Machon@toraland.org.il

©

כל הזכויות שמורות

סדר ועימוד: שחרית
נדפס: סיון תשפ"ב

יוצא לאור בסיוע משרד התרבות והספורט – מנהל התרבות
המחלקה למכוני מחקר תורניים

תוכן

4	רשימת המשתתפים בספר
5	ברכה והקדמה
9	תוכן מפורט
	הלכות מתנות עניים פרקים ז-י
17.....	פרק ז
55.....	פרק ח
106.....	פרק ט
155.....	פרק י
189.....	מפתח עניינים

רשימת המשתתפים בספר:

כותב: הרב יעקב אפשטיין

עורך: הרב יעקב אפשטיין

מפתח: הרב יעקב אפשטיין

מערכת:

הרב יוסף צבי בן יעקב

הרב אברהם סוחלובסקי

הרב נתנאל אורבך

הרב משה בלום

מכתב ברכה מאת הרה"ג יעקב אריאל נשיא מכון התורה והארץ

לכב' הרב יעקב הלוי אפשטיין שליט"א
מכון התורה והארץ

שלו' רב לאהבי תורתך.

שמחתי לראות חלק נוסף מפסקי הרמב"ם על סדר זרעים ערוך עם תמצית של פרשנים ופוסקים והפעם על חלק מהל' מתנות עניים העוסק בענייני צדקה.

ישר כוח גדול מגיע לך בפרט ולמכון התוה"א בכלל על היוזמה ועל העבודה המאומצת והחכמה ללקט לקוטי בתר ליקוטי את כל הפירושים והפוסקים דבר דבור על אופניו בעריכה מסודרת ומאירת עיניים.

זכותו וברכתו של מרן הראי"ה שבספרו שבת הארץ על שמיטה סלל את הדרך לסגנון תורני חדש המתפשט בעולם, תעמוד לך להמשיך הלאה בעבודותך התורניות להגדיל תורה ולהאדיר.

ראויה העבודה בספר זה לכל שבח, אך עם זאת הערה עקרונית הנוגעת ליישומן של הלכות צדקה בימינו.

כגון ההלכה שאיש קודם לאשה בפדיון שבויים. האם גם איש ע"ה שאינו מקיים מצוות קודם לאשה חברה ויר"ש?

וכן איך להגדיר 200 זוז בימינו? לפי ערך הכסף היום זהו סכום זעום.

מהי הגדרת הרווחה בימינו האם כקופה וכתמחוי?

ומהי חובת צדקה פרטית בימינו?

והאם פקדונותינו בבנקים היום עפ"י היתר עיסקא יש בהם את המעלה הגדולה שבסולם הצדקות לפי הרמב"ם?

שאלות מעין אלו ואחרות נידונות בספרות ההלכתית הברוכה של ימינו.

אולי לא היה להם מקום במהדורה זו של הספר ויש צורך בנספח שבו יועלו נושאים חשובים ומעשיים אלו.

בברכת התורה והארץ

הקדמת הרה"ג יהודה עמיחי

ראש המחלקה ההלכתית, מכון התורה והארץ

בס"ד כ"ד סיון תשפ"ב

הרמב"ם חילק את ספרו מתנות עניים לשני חלקים.

א. מתנות שבעל השדה מניח לעני שבא לקחת מהיבול שנתן הקב"ה לבעל השדה, ומעשר עני המתחלק לעניים.

ב. הלכות צדקה, שחייב האדם מישראל ליתן מממונו לעני.

מתנות עניים הן חובת בעל השדה להניח לעניים, זו מצוה המוטלת על כל יחיד בעל שדה. במצות צדקה יש את הצורה הפרטית של כל אדם שחייב ב"פתוח תפתח את ידך", במצות "והחזקת בו גר ותושב וחי עמך", ועוד נאמר "וחי אחיך עמך". מאידך יש בצדקה גם מצוה ציבורית, כפי שכתב הרמב"ם (פ"ט): "כל עיר שיש בה ישראל חייבין להעמיד מהם גבאי צדקה וכו'" ועוד הוסיף "מעולם לא ראינו ולא שמענו בקהל מישראל שאין להם קופה של צדקה". מצוות הצדקה חשיבותה המיוחדת היא שיש בה גם את הפן הציבורי. אחת ההגדרות המיוחדות של הרמב"ם במצות צדקה היא (פ"י ה"ב) "כל ישראל והנלוה אליהם כאחים הם שנאמר, בנים אתם לד' אלהיכם, אם לא ירחם האח על אחיו מי ירחם עליו ולמי עניי ישראל נושאים עיניהן, הלגויים ששונאים אותן ורודפים אחריהם, הא אין עיניהן תלויות אלא לאחיהן". היחס שכל ישראל הם אחים מתגלה במיוחד במצות הצדקה, שאיננה נובעת מחיובי השדה והגדל בו, אלא מהכרת האחוה שבתוך בני ישראל.

מכון התורה והארץ הוציא בשנת תש"פ את הספר מתנות הארץ הלכות מתנות עניים (כרך א), ספר זה כקודמיו בסדרה זו, עסק בברור שיטות הרמב"ם, הראשונים והאחרונים על סדר המצוות הללו. נאספו השיטות השונות ומקורן והובאו בפירוט רב.

מכון התורה והארץ כגוף שעוסק בייחוד במצוות התלויות בארץ ופועל ליישומן והסברתן, ראה חשיבות מיוחדת לעסוק במצוות מתנות עניים מכיוון שמעטים עסקו במצוות אלו, וכעת אנו זוכים לחזור לארץ ישראל וחייב להיות בירור של שיטות הראשונים והאחרונים בשאלות אלו. הלכות צדקה, שאינן שייכות למצוות התלויות בארץ, יש בהן ספרות מרובה וענפה, וכל ישראל לאורך הדורות עסקו במצוה חביבה זו, כפי שכתב הרמב"ם (פ"י ה"א): "חייבין אנו

להזהר במצות צדקה יתר מכל מצוות עשה שהצדקה סימן לצדיקי זרע אברהם אבינו". על כן רבתה כבר הספרות ההלכתית שעסקה במצוות אלו. בחלק זה לא נכנסנו לחקר המקורות המרובים, אלא לפסקי ההלכות השונות.

כתיבה זו נעשתה על ידי חברנו איש מכון התורה והארץ, הרה"ג יעקב אפשטיין הי"ו, שידיו רב לו במצוות התלויות בארץ ובחלקי התורה השונים, והוא ריכז את הדעות היסודיות במצות הצדקה. וב"ה בכך אנו מסיימים את החלק השני של מתנות עניים.

יבורכו כל העוסקים להפיץ תורת ארץ ישראל במרחבי ארצנו הקדושה, ובייחוד תודתנו נתונה למו"ר הרה"ג יעקב אריאל שליט"א נשיא המכון שפעל ופועל להרבות קדושת ארץ ישראל. וכן לכל הפועלים ומסייעים להוצאת ספר זה, מר אליעזר ברט הי"ו, מר עמי גיאת הי"ו.

אנו תפילה שבזכות כרך זה המשלים ומסיים את מצוות מתנות עניים, יעזרנו הקב"ה לראות בתקומת מדינת ישראל, ובצדקה תכונני.

בברכת התורה והארץ

יהודה הלוי עמיחי

מכון התורה והארץ

”הוֹלֵךְ תָּמִים וּפְעֵל צְדָק וְדָבַר אֱמֶת בְּלִבּוֹ”
תהלים ט”ו

לזכרו של אחי היקר

שמעון אברהם קוחר

בן ישראל משה והענא ז”ל

Professor Dennis Kuchar

רופא נאמן, איש היקר באדם

נלקח לבית עולמו ו' באייר תשפ”ב

ת.נ.צ.ב.ה.

יהי רצון שיהיה הלימוד בספר זה לעילוי נשמתו

תוכן מפורט

- 5.....מכתב ברכה
- 6.....הקדמה
- 8.....הקדשה
- 9.....תוכן מפורט
- 17.....פרק ז
- 17.....הלכה א
- א. מצות צדקה
 - ב. כמות הנתינה מלכתחילה
 - ג. חובת הנתינה לגר תושב
 - ד. חובת הנתינה לעניי נכרים
 - ה. דרך הנתינה הנכונה
- 19.....הלכה ב
- א. הלאו שעובר בהעלמת עיניו מעני
 - ב. עונש העובר על הלאו
 - ג. ענין המצוה
- 20.....הלכה ג
- א. גדר מצות צדקה
 - ב. לכל עני לפי מחסורו
 - ג. סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו
 - ד. צדקה לאשה
 - ה. להשלים חסרונו ולא לעשרו
 - ו. עני המחזר על הפתחים
 - ז. עני רשע
 - ח. גבו יותר מדי מחסורו
- 23.....הלכה ד
- א. דוקא יתום?
 - ב. שוכרין לו בית
 - ג. האם קונים לו בית?
 - ד. משיאים לו אשה
 - ה. פרנסה ליתום
- 24.....הלכה ה
- א. די מחסורו – חיוב על נותן או על גבאי צדקה
 - ב. מקור דין חומש
 - ג. ממה נותן חומש
 - ד. חומש מהריוח
 - ה. יותר מחומש איסור או עצה טובה
 - ו. חומש – מצוה מן המובחר או חובה
 - ז. באלו מצבים מותר יותר מחומש
 - ח. חומש למצוות או חומש לצדקה
 - ט. חומש בשעת מיתה
 - י. אחד מעשרה – בינוני

- יא. חובת מעשר כספים
- יב. מקור חיוב מעשר כספים
- יג. לאלו צרכים מיועד מעשר כספים
- יד. פחות משלישית השקל בשנה – לא קיים מצוה
- טו. עני המתפרנס מן הצדקה

31..... **הלכה ו**

- א. על מי מוטלת חובת האכלה והלבשה והבדיקה להן
- ב. מהו רעב
- ג. באיזה אוכל מאכילים אותו
- ד. מהו ערום אשר בודקים אחריו
- ה. באלו בגדים מכסים אותו
- ו. הבדיקה
- ז. אם מכירים אותו

33..... **הלכה ז**

- א. על מי מוטלת צדקה לנכרי
- ב. באיזה מצב מפרנסים עניי נכרים
- ג. האם נותנים לעניי נכרים לפי כבודם
- ד. כפיה על צדקה מפני דרכי שלום
- ה. דין גר תושב עני
- ו. האם מפרנסים גם גוי עו"ז מפני דרכי שלום?
- ז. על מי מוטלת מתנה מועטת במחזר על הפתחים

35..... **הלכה ח**

- א. בין צדקה לנתינה לעובר ממקום למקום
- ב. גודל הככר
- ג. שמן וקטנית
- ד. כמה נותנים לעני שלן?
- ה. פרנסת לינה
- ו. המזון לשובת

38..... **הלכה ט**

- א. עני שאינו רוצה ליקח צדקה
- ב. עשיר שעינו צרה בממונו

40..... **הלכה י**

- א. כפיה על צדקה
- ב. כפיה בהכאה
- ג. יורדין לנכסיו רק בפניו
- ד. ממשכנין על הצדקה

43..... **הלכה יא**

- א. נותן צדקה יותר מן הראוי לו
- ב. גבאי שמכלימו

44..... **הלכה יב**

- א. אין פוסקין צדקה על היתומים
- ב. לשום להם שם
- ג. צדקה מנשים, עבדים ותינוקות
- ד. גניבה או גזל של נשים מבעליהן
- ה. צדקה מגדול הסמוך על שולחן אביו
- ו. צדקה מנשים בוגרות שאינן נשואות

47..... **הלכה יג**

- א. פרנסת עצמו קודמת לצדקה

- ב. דיני הקדימות בין קרובים לענין צדקה
- ג. שאר דיני קדימות לצדקה
- ד. הקדמה וריבוי צדקה לקרובים בגבאי צדקה
- ה. צדקה לעבריין מישראל
- ו. אין נותנים צדקה לגוי אף הדר בארץ ישראל

50..... **הלכה יד**

- א. פסיקת צדקה על אורחים
- ב. רבים החוזרים לעירם
- ג. חבר עיר

53..... **הלכה טו**

- א. לפני מי אומר
- ב. יתנו לשניהן
- ג. פירש לאחר נתינה למי התכוין
- ד. לעניי אותה העיר

55..... **פרק ח**

55..... **הלכה א**

- א. הימנעות מנדרי צדקה
- ב. נדר לתת לעניים
- ג. נדר לתת לגבאי
- ד. תנאי על צדקה בשעת הנדר
- ה. צדקה שנודר בבית הכנסת
- ו. שאלה על צדקה

60..... **הלכה ב**

- א. המתפיס לצדקה

61..... **הלכה ג**

- א. לא לכך נתכוונתי
- ב. גביית נדרו מיורשים בהקדש ובצדקה

62..... **הלכה ד**

- א. שינוי מטבע של צדקה למטבע אחר
- ב. הגיע ליד גבאי אסור לשנותו
- ג. אין משתכרין בשל עניים
- ד. שינוי לאחר שהגיעו ליד גבאי על ידי בני העיר
- ה. הצרכים להם הציבור מותרים לשנות
- ו. צירוף לדינרין לעצמם ולאחרים

66..... **הלכה ה**

- א. הנאה בעיכוב המעות
- ב. כדי לעשות לאחרים ליתן

67..... **הלכה ו**

- א. מי המתנדב
- ב. שינוי קודם שהשתמשו בו לבית הכנסת
- ג. אסור לשנות
- ד. גדר שינוי
- ה. מי הרשאי לשנות
- ו. שינוי לדבר מצוה
- ז. נשתקע שם בעלים ממנו
- ח. מניח חפץ בבית הכנסת

- 71..... **הלכה ז**
 א. מקבלים דבר מסוים מנכרי לבית כנסת
 ב. גוי שנדב ומת
- 72..... **הלכה ח**
 א. נכרי שנדב ממון לבדק הבית
 ב. נכרי שנדב דבר מסוים לבדק הבית
 ג. כוונת נכרי בנדבה לישראל
 ד. טעון גניזה
 ה. נדבת נכרי לירושלים
- 75..... **הלכה ט**
 א. נתינת צדקה על ידי נכרי לישראל
 ב. נטילת צדקה מנכרים לישראל על ידי גבאי צדקה מישראל
 ג. נטילת צדקה מנכרים על ידי עני מישראל
 ד. פסול עדות בנוטל צדקה מנכרים
 ה. החזרת צדקה לנכרים
 ו. נטילת צדקה ממלכות נכרים
 ז. מעות לפדיון שבויים ממלכות נכרים
 ח. נדבה לבית כנסת וצדקה ממשומד
- 80..... **הלכה י**
 א. פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן
 ב. העשין והלאוין בפדיון שבויים
 ג. יתומים פטורים מפדיון שבויים
 ד. פדיון שבויים – מצוה רבה
- 83..... **הלכה יא**
 א. שינוי מעות שנגבו לבית כנסת לדבר מצוה
 ב. שינוי אבנים וקורות לפדיון שבויים
 ג. מכירת בית כנסת לפדיון שבויים
- 86..... **הלכה יב**
 א. שלא יהיו האויבים רודפים אחריהם לשבותם
 ב. הסכנה בה עומד השבוי
 ג. גדר כדי דמיהן
 ד. פדיון שבויים יתר על דמיהם
 ה. פדיון תלמיד חכם
 ו. אין מבריחין את השבויים
- 90..... **הלכה יג**
 א. דרך הפדיון במוכר עצמו לגוי לעבדות – כשיד ישראל תקיפה על נכרים
 ב. לזה מהן ושבו אותו
 ג. פדיון הבנים
 ד. בקשו השובים להורגו
- 93..... **הלכה יד**
 א. וחי אחיך בעברייך
 ב. פדיון וצדקה למומר לתאבון
 ג. פדיון מומר להכעיס
- 95..... **הלכה טו**
 א. האיש קודם לאשה להחיות ולהשב אבדה
 ב. האשה קודמת לאיש להאכיל ולכסות
 ג. שניהם בשביה ונתבעו שניהן לדבר עבירה

98.....הלכה טז

- א. לא יפחתו לה
- ב. לצורך מה משמשים חמישים הזוז
- ג. נותנין לה לפי כבודה

100.....הלכה יז

- א. עניים הרבה או שבויים הרבה
- ב. סוג גמילות החסדים
- ג. לוי קודם לישראל
- ד. מעלות בקדימות לפי יחוס וחכמה
- ה. מעלות בקדימות מצד משרה ותפקיד בעם ישראל

103.....הלכה יח

- א. כהן גדול עם הארץ
- ב. אשת חבר
- ג. כל הגדול בחכמה קודם את חברו
- ד. ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ
- ה. רבו ואביו
- ו. רבו או אביו, מי קודם?

106.....פרק ט

106.....הלכה א

- א. חיוב העיר לקופה של צדקה
- ב. גבאי צדקה
- ג. למי מתחלקת קופת צדקה
- ד. צרכים שהקופה מספקת
- ה. כמה כסף גובים לצרכי העיר

109.....הלכה ב

- א. תמחוי – מזון או מעות
- ב. לצרכי מי נגבה התמחוי
- ג. קצבת התמחוי על אנשי העיר
- ד. כמה היא פרנסת יומו
- ה. מתי מתחלק התמחוי

111.....הלכה ג

- א. כפיה על קופת צדקה בעיר
- ב. דרך הגביה והחלוקה במקום שאין תמחוי
- ג. ביטול התמחוי
- ד. ביטול קופה של צדקה לעניי העיר

113.....הלכה ד

- א. חיוב נתינת מזון לעניים בתעניות
- ב. אגרא דתעניתא – צדקתא
- ג. האם מחלקים בתעניות גם לעניי העיר שנטלו מן הקופה

115.....הלכה ה

- א. גביית קופה בשנים
- ב. מספר הממונים על קופה של צדקה
- ג. חלוקת קופה בשלשה
- ד. גביית וחלוקת תמחוי בשלשה

- 118.....הלכה ו**
 א. למי מתחלק התמחוי
 ב. תמחוי וקופה בשבתות ובימים טובים
- 119.....הלכה ז**
 א. לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה
 ב. הרשאים לשנות קופה לתמחוי ולהיפך
 ג. לשנותן לכל מה שירצו מצרכי צבור
 ד. שינוי מגביה מפורשת עבור עניים
 ה. הרשאים לשנות לצרכי ציבור
 ו. חכם גדול שהכל גובים על דעתו
- 124.....הלכה ח**
 א. החשש בפרישה זה מזה
 ב. המרחק שרשאים לפרוש זה מזה
 ג. גביה ביחיד
- 126.....הלכה ט**
 א. טעם האיסור
 ב. מצא יחידי או עם חבירו?
- 127.....הלכה י**
 א. פרעו לגבאי הלואה בשוק
 ב. פרעון לפני גבאי שני או לבדו
 ג. מניית מעות קופה שנים שנים
- 129.....הלכה יא**
 א. מצרפין המעות לדינרין לאחרים אבל לא לעצמן
 ב. אין מחשבים בצדקה עם גבאי צדקה
 ג. אין מחשבים בהקדש עם הגזברים
 ד. והייתם נקיים מהשם ומישראל
 ה. יצור וימנה
- 132.....הלכה יב**
 א. זמני חיוב ההשתתפות בקופה, תמחוי, כסות וקבורה
 ב. הבא להשתקע בעיר
 ג. קנה בה בית דירה
 ד. מאימתי חייב בחיטי הפסח
- 135.....הלכה יג**
 א. סעודות עבור עצמו או עבור כל בני משפחתו?
 ב. היו לו מאתים זוז
 ג. נתינה לבני עשיר
 ד. חמישים זוז ונושא ונותן בהם
 ה. מאתים חסר דינר
 ו. אלף נותנין לו כאחד
 ז. מעות ממושכנים
 ח. היו ממושכנים לכתובת אשתו
 ט. השיעורים בימינו
- 140.....הלכה יד**
 א. עני שצריך
 ב. אין מחייבים אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו
 ג. מוכרן ולוקח פחות מהן
 ד. מכירת בגדים יקרים

ה. מכירת כליו

ו. נטל צדקה מן הקופה

144..... **הלכה טו**

א. נטילה מן הצדקה

ב. חיוב השבה ממידת חסידות

ג. למי צריך להשיב

ד. נטל צדקה מאדם פרטי

146..... **הלכה טז**

א. אם ימכור עתה יהיה לו פחות ממאתים זוז

ב. אם ימכור עתה יהיה לו יותר ממאתים זוז

ג. מה הוא צריך למכור

ד. מעשר עני או כל מתנות עניים ואופן הנתינה

ה. חיוב השבה

148..... **הלכה יז**

א. מחיר נמוך בגלל שמחזר אחר מעות

ב. מחיר נמוך לכולם

149..... **הלכה יח**

א. המותר שלו

ב. מותר עניים לעניים

ג. מותר שבוי לאותו שבוי

ד. אין פודין שבוי בשבוי

ה. מותר המת ליורשיו

153..... **הלכה יט**

א. חיוב עני בצדקה

ב. אין מחייבין אותו ליתן

155..... **פרק י**

155..... **הלכה א**

א. מצות עשה של צדקה

ב. מצות לא תעשה בצדקה

156..... **הלכה ב**

א. יש לחוש ליחוסו

ב. גרים כאחים

158..... **הלכה ג**

א. גדר מעלים עיניו מן הצדקה

ב. עונש המעלים עיניו מן הצדקה

160..... **הלכה ד**

א. הנותן בסבר פנים רעות – אבד זכותו והפסידה

161..... **הלכה ה**

א. חובת הפיוס בדברים

ב. איסור גערה בעני

ג. עונש המכלים את העני

163..... **הלכה ו**

א. המעשה לצדקה שכרו גדול יותר מן העושה

ב. מעלת גבאי צדקה

- 165..... **הלכה ז**
 א. הלואה לעני
 ב. גדולת המעלה הראשונה
 ג. הדירוג בין דרכי חיזוק המך
 ד. באיזה גר ותושב מדובר
 ה. צדקה לנכרי
- 168..... **הלכה ח**
 א. מעלה קודמת
 ב. לשכת חשאים
 ג. הנותן לתוך קופה של צדקה
 ד. ממונה נאמן וחכם ויודע להנהיג כשורה
- 170..... **הלכה ט**
 א. מוסר צדקה ע"י שליח
- 171..... **הלכה י**
 א. מחלק צדקה ע"י שליח
- 172..... **הלכה יא**
 א. הבושה לעני
- 173..... **הלכה יב**
 א. כדי צרכו
- 174..... **הלכה יג**
 א. פחות מהראוי לעני בסבר פנים יפות
- 175..... **הלכה יד**
 א. יתן לו בעצב
 ב. איסור התפארות בצדקה
 ג. הנותן לכוונת נטילת פרס
- 177..... **הלכה טו**
 א. דרך הנתינה הראויה לפני התפילה
- 179..... **הלכה טז**
 א. מזונות לבניו אשר קטנים מגיל שש
 ב. מזונות לבניו אשר גדולים מגיל שש
 ג. מזונות לבניו ולבנותיו הגדולים
 ד. מזונות לאביו ולאמו
 ה. המלוה סלע או פרוטה לעני בשעת דחקו
- 183..... **הלכה יז**
 א. היתרונות בהכנסת עניים לביתו על עבדים
 ב. תשלום לעניים כצדקה
- 185..... **הלכה יח**
 א. בעלי מלאכה אף לאחר שהתמנו על הציבור
 ב. נטילת תלמידי חכמים מן הצדקה כדי שיוכלו ללמוד וללמד
 ג. עשיית מלאכה על ידי דיין
 ד. דורון דרך כבוד
- 187..... **הלכה יט**
 א. מסגף עצמו בחיי צער קרובין למיתה

פרק ז

הלכה א

- א. מצות צדקה
ב. כמות הנתינה מלכתחילה
ג. חובת הנתינה לגר תושב
ד. חובת הנתינה לעניי נכרים
ה. דרך הנתינה הנכונה

רמב"ם

מצות עשה ליתן צדקה לעניים כפי מה שראוי לעני¹, אם היתה יד הנותן משנת, שנאמר פתוח תפתח את ירך ל² ונאמר והחזקת בו גר ותושב וחי עמך³ ונאמר וחי אחיך עמך⁴.

א. מצות צדקה

צדקה היא מצוה מן התורה⁵. אין מברכים על מצות צדקה⁶, ויש מי שהיה מברך עליה⁷. בכלל המצוה המחזיק ביד ישראל אשר מך ונותן לו מתנה או הלואה או עושה עמו שותפות או ממציא לו מלאכה כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות לשאול⁸.

יש אומרים שעובר על העשה אפילו אם אין העני מבקש צדקה⁹.

ב. כמות הנתינה מלכתחילה

יש אומרים שחייב לתת צדקה לפי צרכי העני¹⁰, אבל חיינו קודמים¹¹, ואינו חייב

1. במה' שילת: ליתן צדקה לעניי ישראל.
2. דברים טו, ח.
3. ויקרא כה, לה.
4. ויקרא כה, לו.
5. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קצה; ספר מצוות גדול עשין ס"י קסב; ספר החינוך פרשת ראה מצוה תעט; ספר חרדים מצוות עשה פרק ה, כג.
6. שו"ת הרשב"א ח"א ס"י י"ח שמא העני לא ירצה בצדקה; תשובת ר"י בן פלט שהובאה באבודרהם ה"ל ברכת המצות, וע"י מעשה רקח.
7. רבנו אליהו מבעלי התוספות, הובא בפירוש החרדים לברכות פ"ו ה"א והזכירוהו שו"ת הר צבי מילי דברכות ס"י ב, יח, ובאבן העזר ס"י פז; עלי תמר ברכות פ"ו ה"א; דרך אמונה פרק ז הלכה א סעיף א.
8. רמב"ם ה"ל מתנות עניים פ"י ה"ז.
9. צפנת פענח כאן.
10. רמב"ם כאן. וע"י לקמן הלכות ג-ה.
11. מהר"י קורקוס כאן.

ללוות כדי לקיים את המצוה¹². ויש אומרים שאם יש לו ממון בביתו ויכול ללוות במקומו חייב ללוות¹³. ואינו חייב ליתן יותר מחומש ממונו¹⁴.

ג. חובת הנתינה לגר תושב

רמב"ם גר ותושב וחי עמך¹⁵

יש אומרים שמותר לתת לגרים תושבים מתנת חנם¹⁶. ואי"צ לתת לו לפי צרכיו אלא כדי חייו בלבד¹⁷.

ויש אומרים שנוהגין עם גרים תושבים בדרך ארץ וגמילות חסדים כישראל¹⁸.

ד. חובת הנתינה לעניי נכרים

העכו"ם, צוו חכמים לבקר חוליהם, ולקבור מתיהם עם מתי ישראל, ולפרנס ענייהם בכלל עניי ישראל¹⁹. ויש אומרים שדוקא כאשר מפרנסים ומכסים את עניי ישראל, אז מפני דרכי שלום מפרנסים ומכסים עניי עכו"ם²⁰.

ה. דרך הנתינה הנכונה

יש אומרים שעיקר מצוה זו ליתן הצדקה ליד גבאי שיתננה למי שצריך לה, כדי שלא יתבייש המקבל כשהוא מקבל מיד הנותנה בכל עת שיראנו, וגם הנותן לא יביישנו עליה לעולם, שזה אינו יודע למי נותנה וזה אינו יודע ממי מקבלה²¹.

12. מהר"י קורקוס כאן.

13. דרך אמונה פרק ז הלכה א צה"ל אות יז.

14. מהר"י קורקוס כאן.

15. בהשגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם, שכחת העשין מצוה טז כתב שהיא מצוה בפני עצמה. ועניינה: שנצטוינו להחיות גר תושב להציל לו מרעתו. ומשמע דוקא בגמילות חסד בגופו ולא בממונו.

16. רמב"ם הלי זכיה ומתנה פי"ג הי"א.

17. דרך אמונה, ביאור ההלכה פרק ז הלכה א ד"ה ונאמר.

18. רמב"ם הלי מלכים פי"י הי"ב: שהרי אנו מצוין להחיותן.

19. להלן הלכה ז: מפני דרכי שלום; רמב"ם הלי מלכים פי"י הי"ב: מפני דרכי שלום.

20. קרית ספר פרק ז.

21. ספר החינוך מצוה תעט.